

HAFİF DÜZEY ZİHİNSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÖZEL EĞİTİM SINIFI VE KAYNAŞTIRMA ÖĞRENCİLERİ İLE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÖĞRENCİLERİN YALNIZLIK DÜZEYLERİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

ARAŞTIRMA MAKALESİ

Hatice ALLAHVERDİ¹, Sinem CANKARDAŞ NALBANTÇILAR², Pınar TINAZ³

1 Milli Eğitim Bakanlığı Şişli Harbiye Ortaokulu, hatice.ram@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-4377-8931.

2 Dr. Öğretim Üyesi, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, sinem.cankardas@idu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-4140-2068.

3 Prof. Dr., Beykoz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Fakültesi, Psikoloji Bölümü, pinartinaaz@beykoz.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3491-6503.

Geliş Tarihi: 11.05.2020 Kabul Tarihi: 14.12.2020 DOI: 10.37669/milliegitim.733849

Öz: Zihinsel yetersizliği olan çocukların, normal gelişim gösteren çocuklara göre daha fazla fiziksel ve ruhsal problem yaşadığı bilinmektedir. Yalnızlık ve toplumdan dışlanma, yaşanan bu problemlerin sıklığı ve şiddetini arttırabilmektedir. Bu nedenle yalnızlık düzeylerinin ve buna neden olan faktörlerin belirlenmesi, zihinsel yetersizliği olan çocukların ruhsal problemler yaşamasını önleyebilmek açısından oldukça önemlidir. Yapılan bu çalışmada da kaynaştırma eğitimi alan ve özel eğitim sınıfında eğitim görmekte olan hafif düzey zihinsel yetersizliği olan çocuklar ile normal gelişim gösteren çocukların yalnızlık düzeylerini incelemek amaçlanmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmada 2016 – 2017 eğitim öğretim yılında İstanbul ili çeşitli ilçelerinde 5, 6, 7 ve 8. Sınıfta öğrenimine devam eden normal gelişim gösteren çocuklarla, yine aynı okullarda hafif düzey zihinsel yetersizliği olan kaynaştırma öğrencileri ve özel eğitim sınıfındaki öğrenciler olmak üzere toplam 272 öğrenciye ulaşılmıştır. Öğrencilerin kardeş sayısı ve yakın arkadaş sayısına ilişkin bilgiler alınmıştır. Öğrencilerin yalnızlık düzeyleri de Çocuklar için Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği kullanılarak ölçülmüştür. Gruplararası karşılaştırmalar tek yönlü ANOVA kullanılarak yapılmıştır. Sonuçta kaynaştırma sınıfı öğrencilerinin hem özel eğitim sınıfı öğrencileri hem de normal gelişim gösteren öğrencilerden daha yüksek düzeyde yalnızlık deneyimledikleri görülmüştür. Kaynaştırma eğitiminin amacına ulaşması için okul temelli yalnızlık duygusunun önüne geçmeye yönelik tedbirler alınması gerektiği düşünülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Okul temelli yalnızlık, zihinsel yetersizlik, entelektüel yeti yitimi, kaynaştırma, özel eğitim

LONELINESS LEVELS OF STUDENTS WITH NORMAL DEVELOPMENT, SPECIAL EDUCATION CLASS, AND MAINSTREAM STUDENTS WITH MILD LEVEL MENTAL DEFICIENCY

Abstract:

It is known that children with mental disabilities experience more physical and mental problems than children with normal development. Loneliness and exclusion from society can increase the frequency and severity of these problems. Therefore, determining loneliness levels and the factors that cause it is very important to prevent children with mental disabilities from experiencing mental problems. In this study, it is aimed to examine the loneliness levels of children with mild intellectual disability who are studying in mainstream and special education class and normally developing children. In the study carried out for this purpose, in the 2016-2017 academic year, in various districts of Istanbul. A total of 272 students were reached, including children with normal development, who continued their education in 5th, 6th, 7th and 8th grades, as well as mainstreaming students with mild mental disabilities in the same schools and students in a special education class. Information about students' number of siblings, and number of close friends were obtained. Students' loneliness levels were also measured using the School-Based Loneliness Scale for Children. Intergroup comparisons were made using one-way ANOVA. As a result, it was observed that the mainstreaming class students experienced higher levels of loneliness than both special education class students and students with normal development. For mainstreaming education to reach its purpose, it was thought that measures should be taken to prevent the sense of loneliness based on the school.

Keywords: School-based loneliness, mental disability, intellectual disability, mainstreaming education, special education

Giriş

Genel popülasyonda yalnızlık, fiziksel ve zihinsel sağlık sorunları ve kötü yaşam kalitesi gibi bir dizi olumsuz yaşam sonucu ile ilişkilendirilirken, zihinsel yetersizliği olan bireylerde yalnızlığın daha olumsuz sonuçları olabilmektedir. Yapılan çalışmalar zihinsel engelli bireylerin hem çocukluk döneminde hem de yetişkinlikte sağlıklı popülasyona göre daha yüksek oranda zihinsel sağlık sorunları yaşadığına işaret etmektedir (Bhaumik, Tyrer ve McGrother, 2008; Einfeld, Ellis ve Emerson, 2011). Ruhsal problemler, mevcut sağlık durumları, bilişsel ve fiziksel faktörler nedeniyle halaha-

zırda kısıtlanmış zihinsel yetersizliği olan bireylerde işlevsel alanlarda bir azalmaya neden olabileceğinden bu sorunları önlemek ve ortadan kaldırmak oldukça önemlidir. Depresyon ve anksiyete gibi ruh sağlığı sorunları yalnızlık ile birlikte tetiklenebilir veya belirtileri kötüleşebilir. Ayrıca bu ruhsal sorunlar fiziksel sağlık sorunlarında da artışa neden olabilir (Gilmore ve Cuskelly, 2014). Bu nedenle zihinsel engelli öğrencilerin yalnızlık düzeylerini ve etkilerini belirlemek koruyucu önlemler alabilmek açısından gereklidir.

Entelektüel gelişimsel bozukluğu olan çocuklar yeni arkadaşlık kurma ve sürdürmede birtakım güçlükler yaşamaktadır. Bu çocukların arkadaşları ile sosyal aktivitelere daha az katıldıkları, ergenlik döneminde de yalnız vakit geçirme olasılıklarının daha fazla arttığı belirtilmektedir (Buttimer ve Tierney, 2005; Solish, Perry ve Mines, 2010). Entelektüel gelişim bozukluğu olan öğrencilerin deneyimlediği yalnızlık, normal gelişim gösteren çocuklarla aynı ortamda aldıkları eğitimin başarıya ulaşmasını da olumsuz etkileyebilmektedir. Türkiye’de ve yurtdışında yürütülmüş olan çalışmalar, hafif ve orta düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin, zihinsel engeli olmayan öğrencilere göre yalnızlık düzeylerinin daha yüksek olduğunu (Bakkaloğlu, 2010; Gilmore ve Cuskelly, 2014; Görmez, 2016; Çiftçi ve Küçükler, 2015; Heiman ve Margalit, 1998; Pavri ve Lufting, 2000) ve yalnızlığın bu öğrencilerin sosyal işlevselliği üzerinde olumsuz etkileri olduğu belirtilmektedir.

Gelişimsel olarak özel ihtiyacı olan çocukların eğitimi için kaynaştırma eğitimi, özel eğitim sınıfı, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde özel eğitim gibi çeşitli eğitim seçenekleri bulunmaktadır. Kaynaştırma eğitimi, çocukların akranları ile birlikte eğitim alarak, topluma entegre olmasını sağlamak amacıyla kullanılan bir yöntemdir (Heiman ve Margalit, 1998). Özel eğitim ise özel eğitime ihtiyacı olan bireylere özgü geliştirilmiş eğitim program ve yöntemlerini içeren, özel yetiştirilmiş personel tarafından verilen eğitim olarak tanımlanmaktadır (Millî Eğitim Bakanlığı, 2006). Özel eğitim sınıfları, örgün eğitim kurumlarının ya da özel eğitim kurumlarının bünyesinde zihinsel engelli çocuklar için açılan ayrı sınıflardır (Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, 2014). Özel eğitim sınıfında aynı tür yetersizliği olan en fazla 10 öğrenci bulunmaktadır. Bu sınıflarda okuyan öğrenciler bazı ders ve sosyal etkinlikleri diğer akranları ile birlikte yapabilmektedir (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 2006). Bu sınıflarda olan öğrencilerin okuldaki akranları ve okul personeli tarafından olumsuz tutumlara maruz kaldığı ve öğrencilerin etiketlendiği görülmektedir (Aral ve Gürsoy, 2007; Harry ve Klinger, 2007). Demir ve Kale (2019) tarafından yapılan çalışmada da diğer öğrencilerle kaynaşma amacı da olan özel eğitim sınıflarının genellikle okul içindeki bir ek binaya konumlandırıldığı, bu yolla öğrencilerin akranları ile sosyalleşmeleri ve sosyal beceri gelişim imkanlarının sınırlandırıldığı belirtilmiştir. Bu söz edilen olumsuzluklar da zihinsel engelli öğrencilerin yalnızlık düzeylerini arttırabilecek faktörlerdir. Özel eğitim sınıfı öğrencilerinin yaşadıkları bu olumsuz durumların üstesinden gelmek için kaynaştırma eğitimi önerilse de kaynaştırma öğrencilerinin de benzer

olumsuzluklara maruz kalabildiği görülmektedir. Kaynaştırma eğitiminde zihinsel yetersizliği bulunan çocuğun, arkadaşları ve diğer yetişkinleri gözleyerek davranışlarını biçimlendirmesi ve akademik alanda hızlı gelişim göstermesi beklenmektedir (Sucuoğlu ve Kargın, 2006). Diğer yandan öğretmenin kaynaştırma öğrencisine karşı geliştirdiği olumsuz tutumu sergilemesi, sınıf içi ayrımcı davranışların olması, kaynaştırma öğrencisine yönelik sözel ve duygusal zorbalığın, kaynaştırma uygulamasında istenilen sonuçlara ulaşılmasını engellediği ve kaynaştırma öğrencisini olumsuz etkilediği görülmektedir (Ereş ve Canaslan, 2017; Sarı ve Pürsün, 2019; Sucuoğlu ve Kargın, 2006).

Yukarıda da söz edildiği gibi zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin hem özel eğitim sınıflarında hem de topluma entegrasyonunu hedefleyen kaynaştırma sınıflarında sosyalleşmelerini olumsuz etkileyen bir takım faktörler bulunmaktadır. Dışlanma, alay edilme, ayrımcı davranışlara maruz kalma gibi olumsuz faktörler zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin kendilerini yalnız ve yalıtılmış hissederek bir takım psikolojik sorunlar geliştirmesine neden olabilir. Buna rağmen Türkiye’de zihinsel engelli çocuklar ve kaynaştırma uygulamaları ile ilgili yapılan çalışmaların çoğunlukla kaynaştırmaya ilişkin tutum ve görüşler, kaynaştırmanın öğrenciler üzerindeki etkileri, normal gelişim gösteren çocukların kaynaştırma öğrencilerini kabullenmelerinde etkili faktörler üzerine yoğunlaştığı görülmektedir (Eripek, 2004; Sucuoğlu, 2004). Ancak farklı özel eğitim gruplarında eğitim görmekte olan çocukların okul temelli yalnızlık düzeyi ile ilgili alan yazında yeterli çalışma olmadığı görülmektedir. Bu nedenle zihinsel yetersizliği olan çocukların kaynaştırma eğitimi ya da özel eğitim sınıfında kendilerini ne düzeyde yalnız hissettiği, kaynaştırma sınıflarının sosyalleşme anlamında amacına ulaşip ulaşmadığı bilinmemektedir. Yapılan bu çalışmada hafif düzey zihinsel yetersizliği olan, kaynaştırma sınıfı ve özel eğitim öğrencileri ile sağlıklı öğrencilerin okul temelli yalnızlık düzeylerini karşılaştırarak zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin okul temelli yalnızlık düzeylerini belirlemek amaçlanmıştır.

Yöntem

Örneklem

Araştırma örneklemini 2016-2017 eğitim öğretim yılında İstanbul Avrupa Yakası’nda 5, 6, 7 ve 8. Sınıfa devam eden, normal gelişim gösteren öğrenciler ile bu sınıflardaki okuma-yazma bilen hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısı almış kaynaştırma öğrencileri ve okul bünyesindeki özel eğitim sınıflarındaki okuma yazma bilen hafif düzeyde zihinsel yetersizlik tanısı almış öğrenciler oluşturmaktadır. Uygulama yapılan ilçe ve okul sayıları şu şekildedir: Şişli İlçesi 6 ortaokul, Beyoğlu ilçesi 4 ortaokul, Kağıthane ilçesi 2 ortaokul, Eyüp ilçesi 1 ortaokul, Fatih ilçesi 3 ortaokul, Sarıyer ilçesi 1 ortaokul. Araştırmaya katılacak hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin araştırma soru formunu doldurabilmeleri için okur-yazar olma ve okuduğunu anlama, araştırmaya katılım ön koşulu olarak belirlenmiştir. Özel eğitim sınıfı ve kaynaştırma öğren-

cilerinin tanuları, rehber öğretmenler yardımı ile dosyalarından kontrol edilmiştir. Sınıf öğretmenlerinden de okuma–yazma ve okuduğunu anlama durumları hakkında bilgi edinilmiştir. Araştırma sonucunda velisi onay veren ve kendisi araştırmaya katılmaya gönüllü olan normal gelişim gösteren 93, kaynaştırma öğrencisi olan 90 ve özel eğitim sınıfına devam eden hafif düzey zihinsel yetersizliği olan 89 öğrenciye ulaşılmıştır.

İşlem

Söz konusu okullarda uygulama yapılabilmesi için İstanbul Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden yazılı izin alınmıştır. Yazılı iznin alınmasına müteakip 2016–2017 bahar yarıyılında okullardan veri toplanmıştır. Veri toplanacak okulların belirlenmesinde Şişli, Kağıthane, Beyoğlu, Fatih ve Sarıyer ilçelerinde yer alan Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine (RAM) gidilerek hafif düzeyde zihinsel yetersizliği olan öğrencilerin eğitim gördüğü özel eğitim sınıflarının ve kaynaştırma öğrencilerinin olduğu okulların listeleri edinilmiştir. Listede yer alan okulların yönetimlerinden randevu alınmış; ilgili müdür, müdür yardımcısı ve rehber öğretmenlerle görüşülerek araştırma hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Uygulama için izin veren okullardaki öğrencilerin sınıf öğretmenleri aracılığı ile veli bilgilendirme ve izin formu ulaştırılmış, yalnızca uygulamaya izin veren velilerin çocuklarına araştırmaya katılmak isteyip istemediği sorulmuştur. Uygulama okul idaresinin gösterdiği okul içi bir mekânda ve sınıf öğretmenlerinin belirlediği ders saatlerinde katılmaya gönüllü olan öğrencilerle gerçekleştirilmiştir. Normal gelişim gösteren öğrenciler 15 kişilik, kaynaştırma ve özel eğitim sınıfı öğrencileri 3 veya 4 kişilik gruplar halinde uygulamaya alınmıştır. Normal gelişim gösteren öğrenciler için soru cevaplama süresi 10–15 dakika iken kaynaştırma ve özel eğitim öğrencileri için bu süre 25–30 dakika uzunluğunda olmuştur. Uygulama sırasında okul rehber öğretmenlerinden yardım alınmış ve ihtiyaç duyan hafif düzey zihinsel yetersizliği olan öğrencilere anlayamadığı maddeler açıklanmış ve formu doldurmasına yardım edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğrencilerin demografik bilgilerinin yer aldığı demografik bilgi formu ile Çocuklar için Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği kullanılmıştır. Demografik bilgi formunda cinsiyet, sınıf, kardeş sayısı, ailede kaçınıcı çocuk olduğu, okulda kaç adet yakın arkadaşı olduğunu öğrenmeye yönelik sorular sorulmuştur.

Çocuklar İçin Okul Temelli Yalnızlık Ölçeği

Asher, Hymel ve Renshaw (1984) tarafından 3–6. sınıf öğrencilerinin okulda kendilerini ne kadar yalnız hissettiklerini belirlemek amacıyla geliştirilmiş olan bu ölçek Pankhurst ve Asher (1992) tarafından ortaokul öğrencilerine uygulanabilir hale getirilmiştir. Ölçeğin ortaokul öğrencilerine uygulanabilir formu toplam 23 maddeden oluşmaktadır ve her bir madde 1=Benim için her zaman doğru, 2= Benim için çoğunlukla doğru, 3=Benim için bazen doğru, 4=Benim için doğru değil, 5=Benim için hiç doğru

değil olacak şekilde 5li likert tipinde değerlendirilmektedir. Ölçekte yer alan 8 madde "Kitap okumayı severim" gibi dolgu maddeleridir ve bu maddeler yalnızlık puanı hesaplanırken toplama dahil edilmemektedir. Ölçekte yer alan 2, 5, 8, 11, 13, 16, 17, 19, 20 ve 23 numaralı maddeler ters puanlanmaktadır. Ölçekten alınabilecek puanlar 15-75 arasında değişmekte olup artan puanlar, artan yalnızlık düzeyine işaret etmektedir.

Ölçeğin Türkçe uyarlaması Kaya (2005) tarafından yapılmış, hem 3-6 hem de 7-8. sınıflar için ölçeğin uygunluğunu test edilmiştir. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı her iki grup için .87 olarak hesaplanmıştır. Test-tekrar test güvenilirlik kat sayısı ise 5-8. sınıflar için .87 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin geçerlik ve güvenilirliği Çiftçi ve Küçüker (2015) tarafından kaynaştırma öğrencilerinin de yer aldığı bir örnekleme tekrar test edilmiştir. Bu çalışmada özel ihtiyacı olan öğrencilerden elde edilen veride güvenilirlik kat sayısı .86, özel ihtiyacı olmayan öğrencilerden elde edilen veride ise .84 olarak hesaplanmıştır. Bu bulgular, ölçeğin geçerli ve güvenilir bir ölçüm aracı olduğuna işaret etmektedir.

Verilerin Analizi

Araştırmada kardeş sayısı, yakın arkadaş sayısı ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. Özel eğitim sınıfında eğitim gören, kaynaştırma öğrencisi olan hafif düzey zihinsel yetersizlik tanısı olan öğrenciler ile normal gelişim gösteren öğrencilerin yalnızlık düzeyleri ANOVA testi ile karşılaştırılmış, gruplar arası farklılıklar ise Bonferroni post-hoc analizi ile incelenmiştir.

Bulgular

Araştırmaya katılan normal gelişim gösteren öğrencilerden 26'sı kız (%28), 67'si erkektir (%72). Hafif düzey zihinsel yetersizlik tanısı olan öğrencilerden özel eğitim sınıfına devam edenlerin ise 35'i kız (%39,3), 54'ü erkektir (%60,7). Kaynaştırma öğrencilerinden 48'i (%53,3) kız 42'si erkektir (%46,7). Katılımcıların gruplara göre kardeş sayısı, okuduğu sınıf ve yakın arkadaş sayısı dağılımı Tablo 1'de görüldüğü gibidir.

Tablo 1. Katılımcıların Sınıf, Kardeş Sayısı ve Yakın Arkadaş Sayısına İlişkin Dağılım

		Normal	Özel Eğitim	Kaynaştırma		
		Gelişim	Hafif Düzey	Hafif Düzey		
Sınıf	5.Sınıf	n	17	24	24	
		%	18.3	27.0	26.7	
	6.Sınıf	n	21	15	19	
		%	22.6	16.9	21.1	
	7.Sınıf	n	27	31	22	
		%	29.0	34.8	24.4	
	8.Sınıf	n	28	19	25	
		%	30.1	21.3	27.8	
	Kardeş Sayısı	Kardeşi yok	n	10	7	3
			%	10.8	7.9	3.3
		1 kardeş	n	24	27	33
			%	25.8	30.3	36.7
2 kardeş		n	19	25	27	
		%	20.4	28.1	30.0	
3 kardeş		n	16	17	15	
		%	17.2	19.1	16.7	
4 ve daha fazla		n	24	13	12	
		%	25.8	14.6	13.3	
Yakın Arkadaş Sayısı		Hiç Yok	n	2	5	10
			%	0.7	1.8	3.7
	En az 1	n	88	88	79	
		%	97.8	94.6	88.8	

Katılımcıların yakın arkadaş sayılarına bakıldığında, normal gelişim gösteren öğrencilerden 5 kişi (%5,4) hiç yakın arkadaşı olmadığını belirtirken, kaynaştırma öğrencilerinin 2'si (%2,2), özel eğitim öğrencilerinden ise 10'u (%11,2) hiç yakın arkadaşı olmadığını belirtmiştir. Yakın arkadaş sayısı ile okul temelli yalnızlık puanları arasında hafif düzey pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür ($r=.25, p<.001$). Okul temelli yalnızlık düzeyi ile kardeş sayısı ve sınıf düzeyi arasında ise anlamlı bir ilişki bulunmamıştır ($p>.05$).

Tablo 2. Grupların Okul Temelli Yalnızlık Düzeylerine İlişkin Betimleyici Veriler ve Post-hoc Karşılaştırma Sonuçları

	Ort.	S	Min	Max	p*
Normal Gelişim ¹	47.7	6.3	24.0	60.0	
Özel Eğitim Hafif Düzey EY ²	45.4	7.4	15.0	58.0	.000
Kaynaştırma Hafif Düzey EY ³	52.0	5.5	28.0	59.0	

*Bonferroni karşılaştırması: 3 > 2,1

Katılımcıların okul temelli yalnızlık puanları karşılaştırıldığında ortalamalar arasında anlamlı fark olduğu görülmüştür ($F_{2,269}=24,550$, $p<.001$). Post-hoc karşılaştırmasına ait sonuçlar Tablo 2'de verildiği gibidir. Buna göre kaynaştırma eğitimi gören hafif düzey zihinsel yetersizlik tanısı alan öğrencilerin okul temelli yalnızlık düzeylerinin hem özel eğitim öğrencileri hem de normal gelişim gösteren öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<.001$).

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Kaynaştırma ve özel eğitim sınıfındaki öğrencilerin yalnızlık düzeylerinin gelişimsel psikopatolojisi bulunmayan öğrenciler ile karşılaştırıldığı bu çalışmada kaynaştırma öğrencilerinin okulda kendilerini diğer gruplardaki öğrencilere göre daha yalnız hissettiği görülmüştür. Özel eğitim sınıfındaki öğrencilerin kendi engel sorunu ile aynı sorunu yaşayan öğrencilerle bir arada olması ve onlarla daha fazla vakit geçirmesi daha az ayrımcılık, zorbalık ve etiketlemeye maruz kalmalarına neden oluyor olabilir. Böylece normal gelişim gösteren çocuklardan yalnızlık düzeyleri farklılaşmamış olabilir. Ancak kaynaştırma öğrencileri çoğunlukla sınıfta özel durumda olan öğrencilerdir ve bu farklılıkları sebebiyle sınıfta alay konusu olabilmekte, sözel sataşma, fiziksel şiddet ve dışlanma gibi durumlara maruz kalabilmektedir (Pemik ve Deniz, 2017). Diğer yandan, kaynaştırma öğrencileri sosyal becerilerinin yetersiz olması sebebiyle sınıfta arkadaşlık kurmakta zorlanırlar (Özokçu, 2006), diğer çocuklara göre daha uyumsuz ve saldırgan olma eğiliminde olurlar (Kabasakal ve ark., 2008), bu nedenle de sınıfta dışlanabilirler. Öğretmenlere göre de özgüvenin zedelenmesi, diğer çocukların alay konusu olma, sınıfta meydana gelen olumsuzluklardan suçlanma ve akranlar tara-

fından kabul görmeme, kaynaştırma eğitiminin özel gereksinimi olan çocuklar için dezavantajlarından (Akman, Uzun ve Yazıcı, 2018).

Kaynaştırma eğitiminin hedefine ulaşabilmesi için hem özel gereksinimi olan öğrenciye hem de sınıf öğretmenine destek eğitim hizmetleri sağlanması gerektiği belirtilmektedir. Ancak araştırmanın sonucu kaynaştırma öğrencilerinin bulunduğu sınıftaki öğrencilere de yönelik birtakım müdahaleler yapılması gerektiğini göstermektedir. Araştırmada katılımcılara sosyal destek kaynakları veya maruz kaldıkları kötü davranışlarla ilişkili soru sorulmamış oluşu bu konuda yorum yapmayı güçleştirse de özel eğitim sınıfındaki öğrencilere göre kaynaştırma öğrencilerinin daha yalnız hissediyor oluşu, sınıf arkadaşları tarafından daha fazla dışlandıkları şeklinde yorumlanabilir. Öğretmenin sınıfındaki kaynaştırma öğrencisine ilişkin kabul edici tutumunun da sınıftaki diğer çocukların olumlu tutumlar geliştirmesini etkilediği düşünülmektedir (Batu, 2000). Gelecekte benzer bir çalışmanın sınıf içi maruz kalınan tutumlar ve öğretmenin tutumunu da kapsayacak şekilde tekrarlanması, kaynaştırma öğrencilerinin yalnızlık düzeylerini etkileyen faktörleri belirlemede faydalı olacaktır.

Araştırmada beklenmedik şekilde okul temelli yalnızlık düzeyi ile yakın arkadaş sayısı arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğu görülmüştür. Öğrencilerin yakın arkadaş olarak tanımladığı kişiler, öğrenci ile aynı okulda olmayan kişiler olabilir. Bu da öğrencinin özellikle okuldayken kendini daha yalnız hissetmesine neden olabilir. Yine kaynaştırma öğrencileri arasında hiç yakın arkadaşı olmadığını belirtenlerin oranının da özel eğitim sınıfı öğrencilerinden ve normal gelişim gösteren öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Asıl amacı sosyal entegrasyon olan kaynaştırma eğitiminin uygulamadaki aksaklıklar sebebi ile bu anlamda yetersiz kaldığı söylenebilir. Sınıf öğretmeninin, aralarına katılacak olan kaynaştırma öğrencisi için ve öğrencinin engelinin özelliğine göre karşılaşılabilecekleri bir takım farklı davranışlara karşı (sınıf kurallarına uyma gibi) sınıfı hazırlaması, damgalama ve ayrımcılığa yönelik bilgi vermesi kaynaştırma öğrencilerinin yalnızlık hissetmesinin önüne geçebilir. Araştırmada katılımcıların sosyal beceri düzeylerine ilişkin bir ölçüm alınmamış olsa da kaynaştırma öğrencilerinin daha fazla yalnız hissetmesine sınıf içindeki bir takım problemlerli davranışları neden olmuş olabilir. Bu problemlerli davranışları azaltmak ya da ortadan kaldırmak, onların sınıfta dışlanmalarını önleyerek daha az yalnızlık hissetmelerini sağlayabilir.

Yapılan çalışmanın örneklemi, İstanbul ili Avrupa Yakası'nın bazı ilçeleri ile sınırlı olmasına rağmen, farklı özel eğitim desteği alan grupların yalnızlık düzeyini, normal gelişim gösteren gruplarla karşılaştırmış olması açısından bilinen ilk çalışmadır. Bu çalışmanın farklı engel grubu olan öğrencilerle, sosyal beceri düzeyi, sınıf arkadaşları ve öğretmenin algılanan tutumlarını da içerecek şekilde genişletilmesinin özel eğitimin amaçlarına ulaşmasının önündeki engelleri saptamada faydası olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- AKMAN, B., UZUN, E., & YAZICI, D. N. (2018). Okul öncesi öğretmen ve öğretmen adaylarının kaynaştırmaya yönelik görüşlerinin karşılaştırılması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 96-114.
- ASHER, S. R., HYMEL, S. & RENSHAW, P. D. (1984). Loneliness in Children. *Child Development*, 55, 1456-1464.
- BATU, S. (2000). Kaynaştırma, Destek Hizmetler ve Kaynaştırma Hazırlık Etkinlikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 2 .4, 35 – 45.
- BHAUMIK, S., TYRER, F. C., & MCGROTHER, C. (2008). Psychiatric service use and psychiatric disorders in adults with intellectual disability. *Journal of Intellectual Disability Research*, 52, 986–995.
- ÇİFTÇİ, T.İ., ve KÜÇÜKER, S. (2015). Examination of the psychometric properties of the children's loneliness scale for students with and without special needs in inclusive classrooms. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 3, 709-721.
- DEMİR, S. ve KALE, M. (2019) İlkokullarda özel eğitim sınıflarında karşılaşılan sorunların incelenmesi. *Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 20(1), 354-373.
- EINFELD, S. L., ELLIS, L. A., & EMERSON, E. (2011). Comorbidity of intellectual disability and mental disorder in children and adolescents: Asystematic review. *Journal of Intellectual & Developmental Disability*, 36, 137–143.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (2014). *Zihinsel Engelli Çocuklar Aile Eğitim Rehberi*. Grafer Tasarım Baskı Ambalaj, Ankara.
- EREŞ, F., & CANASLAN, A. (2017). Kaynaştırma eğitimi politikalarının değerlendirilmesine yönelik bir çalışma: Engelli öğrencilerin okul sorunları. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 553-570.
- ERİPEK, S. (2004). Türkiye’de Zihin Engelli Çocukların Kaynaştırılmalarına İlişkin Olarak Yapılan Araştırmaların Gözden Geçirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (2), 25-32.
- GILMORE, L., & CUSKELLY, M. (2014). Vulnerability to loneliness in people with intellectual disability: An explanatory model. *Journal of Policy and Practice in Intellectual Disabilities*, 11(3), 192-199.
- GÖRMEZ, A. (2016). *Kaynaştırma öğrencilerinin yalnızlığını yordamada algılanan sosyal desteğin etkisi*. Yüksek Lisans Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- HARRY, B. ve KLINGNER, J. (2007). Discarding the deficit model. *Educational Leadership*, 64(5), 16–21.
- HEIMAN, T., ve MARGALIT, M. (1998). Loneliness, depression, and social skills among students with mild mental retardation in different educational settings. *The Journal of Special Education*, 32, 154-163.

- Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2006). http://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_10/10111226_ozel_egitim_hizmetleri_yonetmeliği_son.pdf 18.03.2020 tarihinde indirildi.
- ÖZOKÇU, O. (2006). *Birlikte eğitim ortamlarındaki zihin engelli öğrencilere sosyal becerilerin kazandırılmasında doğrudan öğretim yöntemlerinin etkililiğinin incelenmesi*. Doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- PAVRI, S. & LUFTIG, R.I. (2000). The social face of inclusive education: Are students with learning disabilities really included in the classroom? *Preventing School Failure*, 45, 8 – 14.
- PEMIK, K., DENİZ, L. (2017). Kaynaştırma öğrencilerinin okul ortamlarına yönelik algıları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (51), 76 – 89.
- SARI, H., & PÜRSÜN, T. (2019). Kaynaştırma sınıflarında akran zorbalığının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından incelenmesi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 19(44), 731-768.
- SOLISH, A., PERRY, A., & MINNES, P. (2010). Participation of children with and without disabilities in social, recreational and, leisure activities. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23(3), 226-236.
- SUCUOĞLU, B. (2004). Türkiye’de Kaynaştırma Uygulamaları: Yayınlar/Araştırmalar (1980-2005). *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 5 (2), 15-23.
- SUCUOĞLU, B. ve KARGIN, T. (2006). *İlköğretimde Kaynaştırma Uygulamaları*. İstanbul: Morpa Yayınları.